
BAJÁKI RITA

Pázmány és a barátság¹

A dolgozat Pázmány életművében vizsgálja a (fele)barát/barátság szó jelentés-árnyalatait, előfordulásának körülményeit, a fogalom használatát. Eszerint a felebarát lehet amicus et proximus, illetve proximus nocens, akikkel szemben a felebaráti szeretet mindannyiunkat kötelez függetlenül a másik szándékától, tetteitől, mert a felebaráti szeretet mindig az emberre, és nem annak cselekedeteire irányul. Ugyanakkor létezik a kölcsönösségen alapuló, jóakaró barátság, amelyben a tetteknek is jelentősége van, amikor felelősséggel tartoznak a felek egymás iránt. Pázmány ezen jóakaró barátságról szóló gondolatait gyűjtötte csokorba a dolgozat a Pázmány műveiben található és a témára vonatkozó szöveghelyek áttekintése alapján, amelyek elsősorban az áhítati műveiben fordulnak elő, a vitairatokban alig, és ott is csak véletlenszerűen.

Kulcsszavak: Pázmány Péter, felebaráti szeretet, barát(ság), 60 év, ajándék

„engedj egészséges éltető eget és bőséget: barátinknak és ellenséginknek adj igaz szeretetet”²

Pázmány Péterről sem a közvélekedés, sem a szakirodalom döntő többsége nem gondolná, hogy írt volna a barátságról. Jóllehet az utóbbi évtizedekben egyre inkább a kutatás érdeklődési körébe kerültek művei,³ de ezekben csak elvétve találunk egy-két megjegyzést, a téma szempontjából releváns megnyilatkozást. Az alábbiakban néhány szöveghely áttekintésével igyekszem felvázolni Pázmány barátságról vallott

¹ A téma feltalálását és a dolgozat megírását (a szerkesztőkön kívül) elsősorban LÁZÁR István Dávid személye, valamint *Petrarca és a barátság* című tanulmánya inspirálta. (Nem, nem *Petrarca és az öregség* című...) LÁZÁR (2014). A tanulmány az NKFIH/OTKA K 137815 sz. pályázat támogatási időszakában készült, szerzője az ELKH-PPKE Barokk Irodalom és Lelkiség Kutatócsoport tudományos főmunkatársa.

² PÁZMÁNY (1631/2001: 298).

³ Eminensen köszönhető a HARGITTAY Emil sorozatszerkesztő nevével fémjelzett *Pázmány Péter Művei* kritikai kiadássorozatnak. (Továbbiakban: PPM.)

elképzeléseinek fő vonásait; természetesen távolról sem a teljesség igényével teszem ezt, csupán néhány, általam lényegesnek tartott jellemzőt emelek ki.

Mindezekhez első lépésben azt tisztázom, hogy a barát, barátság kifejezés mely jelentéstartománya legyen a fókuszban, majd azon szövegrészletek áttekintése következik, amelyekben a kifejezés az általam vizsgálni vágyott értelemben szerepel.

A fogalom tisztázását lényegében maga Pázmány elvégzi a *Felebarátunk szeretéséről* szóló prédikációjában,⁴ amikor az irgalmas szamaritanus evangéliumi történethez kapcsolódóan mellékesen⁵ maga is körüljárja a kérdést: „Mert avégre említi a szamaritanus példáját, hogy abból megtanuljunk, kicsoda a mi felebarátunk és mint kell felebarátunkkal bánnunk.”⁶ Ennek kapcsán sejlik fel tehát a fogalomtisztázás, vagyis a különbségtétel a barát és felebarát között. Az evangéliumban Jézus tanítása: „*Diliges amicum tuum, sicut teipsum*, úgy szeresse ki-ki felebarátját, mint magát”,⁷ amelyhez kapcsolódóan néhány sorral lejjebb fejti ki Pázmány, kit kell felebarátunk alatt értenünk, „azért felebarátunk és közelvalók nevén nemcsak szüléinket, vér szerént való atyafiakat, jóakaró barátokat, polgártársakat kell érteni, hanem valakik az emberi természetben hozzánk hasonlóak; valakik azon Istentől, azon sárból teremtettek; azon világon, azon ég alatt, azon nyavalyák között élnek.”⁸ Később hozzáteszi, „nem kell sem atyafiságot és barátságot, sem isméretet és nemzetséget, sem állapotot és hivatalt nézni a felebarátságban, mert minden ember, proximus, közelvaló mindennek, valaki olyan ember, mint ő.”⁹ Eszerint tehát válogatás nélkül mindenkit felebarátunknak kell tekintenünk. Ez nyilvánvaló kiterjesztése az ószövetségi álláspontnak,

⁴ Pünkösdi utáni XII. prédikáció, PPÖM (1906: 354–369).

⁵ Mellékesen, mert a *propositio* így hangzik: „És elsőben, hogy értsük, mire kötelez Isten, mikor azt parancsolja, hogy szeressük felebarátunkat, megmagyarázom nemcsak ennek a parancsolatnak felséges méltóságát, hanem azt is, miben áll és minémű cselekedeteket kíván az atyafiszeretet. Másodszor, rövid sommában foglalom, mennyi sok serkentő okok izgatnak felebarátunk szeretésére.” PPÖM (1906: 356). A Pázmánytól vett idézetek esetében – amelyeknek a forrása akár a PPM, akár a PPÖM – a helyesírást egységesítettem.

⁶ PPÖM (1906: 356).

⁷ PPÖM (1906: 356).

⁸ PPÖM (1906: 356).

⁹ PPÖM (1906: 357).

melyet Pázmány is idéz: „Azért a zsidók csak barátságos jóakarókról értették a szeretetről adatott parancsolatot, és azt hirdették, hogy szeressük barátunkat, gyűlöljük ellenségünket.”¹⁰ Itt arról van szó, hogy „akit a deákok proximusnak, közelvalónak mondanak, a zsidók azt oly szóval nevezik, mely, *amicum et proximum*, mind jóakaró barátot, mind közelvalót jegyez.”¹¹ Az ószövetségi felfogásnak, miszerint csak a jóakaró barátot kell szeretnünk és gyűlölni ellenségünket, feloldása, megújítása az a parancs, amelyet Jézus ad az Újszövetségben, amely a felebaráti szeretet alapja. Pázmány el is magyarázza, hogyan valósítsuk, éljük ezt meg, nem véletlenül a nehezebb esetet fejt ki bővebben: „Mert noha gyűlölhethetjük az ember gonoszságát; kívánhatjuk, hogy Isten a gonosz embert megzabolázza; hogy az ártatlanokat tőle oltalmazza; hogy egyebek példájára és maga jobbulására büntetődjék a gonosztévő: de magát az embert, bár *Proximus nocens*, ártalmas felebarátunk legyen is, nem szabad gyűlölni, hanem mint azon Isten fiát, azon Ádám maradékát, tartozunk szeretni; mivel Isten személyválogatás nélkül minden közelvalóinkat parancsolta, hogy szeressük.”¹² Pázmány az egyház tanításának megfelelően vezeti rá az olvasót és mutatja meg, hogy hogyan szeressük egymást, és a *nocens* esetében hangsúlyozza, hogy a tettet nem, de a személyt, minthogy felebarátunkról van szó, el kell fogadni szeretettel. Tehát a felebarátnak két típusa van az *amicus et proximus*, illetve a *proximus nocens*. Az előbbibe tartoznak – jó esetben – szüléink, a vér szerint való atyafiak és a jóakaró barátok.

Mindezek alapján meghatározható és körülhatárolható, hogy ebben az írásban azon szöveghelyek alapján emelek ki néhány sajátosságot a barátságról, amelyekben Pázmány a felebarátot az *amicus et proximus* értelemben szerepelteti, amikor azon belül is nem a vér szerint való, hanem a jóakaró, közelvaló barátról szól, akinek nemcsak a személyét könnyű szeretni, de a tetteit is elfogadni.

Ha visszatérünk az első bekezdésben idézett gondolathoz, hogy vajon írt-e Pázmány a barátságról, ennek kiderítésére a legegyszerűbb módszer, ami egyben igen tanulságos is, számba venni, hogy a (fele)barát kifejezés, illetve annak toldalékos alakjai milyen gyakran és mi-

¹⁰ PPÖM (1906: 356).

¹¹ PPÖM (1906: 356).

¹² PPÖM (1906: 357).

lyen értelemben, illetve Pázmány mely műveiben szerepelnek, és mi jellemző ezekre az előfordulásokra.¹³ A részletes áttekintés alapján vilá-

¹³ A nyomtatásban megjelent műveiben a (fele)barát, barátság szavak, és ezek ragozott alakjainak előfordulása a következő:

Felelet, PÁZMÁNY (1603/2000): 36 alkalommal, ebből 26 szerzetes értelemben, és 1 alkalommal fordul elő a jóakaró barát értelemben.

Tíz bizonyosság, PÁZMÁNY (1605/2001): 35 alkalommal, ebből 24 szerzetes értelemben, és 1 alkalommal fordul elő a jóakaró barát értelemben.

Imádságos könyv, PÁZMÁNY (1631/2001): 58 alkalommal ebből 4 szerzetes értelemben, 45 felebarát, és 9 alkalommal fordul elő a jóakaró barát értelemben. Ezúttal nehezebb megkülönböztetni, hogy mikor van szó csak a szűkebb értelemben vett barátról és mikor általánosan vett embertársról. Mindenképpen az egymáshoz való viszonyuláson, az egymással való viselkedésen van a hangsúly az értük való könyörgésekben.

Rövid tanúság, PÁZMÁNY (1606/2006): 2 alkalommal, jóakaró barát értelemben.

Keresztyéni felelet, PÁZMÁNY (1607/2016): 23 alkalommal, ebből 2 szerzetes értelemben, 13 felebarát, és 8 alkalommal fordul elő a jóakaró barát értelemben. Itt elsősorban valakinek a barátjáról (Istennek barátai az angyalok) van szó, felsorolás jelleggel.

Megrostálás, PÁZMÁNY (1606/2017): 10 alkalommal, ebből 3 szerzetes értelemben, 1 felebarát, és 6 alkalommal fordul elő a nem jóakaró barát értelemben. Ebben a műben a barát kifejezést többször ironikusan szerepelteti Pázmány, Alvinczi az ő *nem* barátja.

Öt szép levél, Öt levél, PÁZMÁNY (1609, 1613/2019): 22 alkalommal, ebből 9 a szerzetes, 8 a felebarát, 5 a jóakaró barát értelemben illetve 9 alkalommal, 3, 5, és 1 alkalommal. Ebben a két műben nem a barátok egymáshoz való viszonyáról van szó, hanem utalás-ként fordul elő, miszerint valakinek a barátját említi a szöveg, illetve valakinek a barátságáért, azaz a kedvéért tesz meg valaki valamit.

Posonban lött prédikáció, PÁZMÁNY (1610, 1636/2020): 13, illetve 6 esetben fordul elő, mindkét műben 1 alkalommal felebarát értelemben, a 12 és 5 esetben pedig a szerzetes jelentésben. Ez a statisztikai adat is mutatja a prédikáció átdolgozásának jellegét, vagyis a konkrét személy története (Tordai János felekezettváltásai) helyett a későbbi beszédben már általánosságban szól arról, hogy a nagy emberek bukásához mint kell viszonyulnunk.

Calvinus, PÁZMÁNY (1609/2021): 2 alkalommal, 1 esetben szerzetes, 1 esetben pedig felebarát értelemben, az irgalmas szamaritánus történetére utalva szerepel a kifejezés.

Csepregi mesterség, PPÖM (1900a: 1–25): 0 alkalommal.

Az calvinista prédikátorok, PPÖM (1900b: 27–45): 1 alkalommal felebarát értelemben.

Az igazságnak győzedelme, PPÖM (1900c: 47–114): 7 alkalommal, ebből 4 esetben felebarát, 3 esetben jóakaró barát értelemben. Akárcsak a *Megrostálás* esetében, Alvinczira vonatkoztatja a barát szót, de valójában ellenkező értelemben érti.

Csepregi szégyenvallás, PPÖM (1900d: 115–249): 3 alkalommal, 1 szerzetes, 1 felebarát és 1 barát („az igaz ájtatosságnak vitézit, mint Isten barátit tiszteljük”) értelemben szerepel.

gos, hogy a barát kifejezés jelentésárnyalatai megkülönböztethető módon és céllal fordulnak elő az áhítati illetve a hitvitázó műveiben. Az előbbiben a felebarát, a jóakaró barát értelem szinte kizárólagos, míg a hitviták, vagy ilyen jellegű művek esetében igen gyakran (az előfordulások 50–80%-ában) a szerzetes értelemben szerepel.¹⁴ Ennek oka nyilvánvalóan az, hogy Luther és a szökött barátok esetében támadó éllel, a szerzeteseket támadó protestáns írásokkal szemben pedig támogatólag, a védelmükben ír. A fennmaradó esetek nagyobb részében a barát kifejezés a valakinek az ismerőse értelemben szerepel, tehát a szó használatának azonosító funkciója van. A jóakaró barát sajátosságai ezekben a művekben valóban csak elvétve és kizárólag mellékesen fordulnak elő.

A hitvitázó művek közül az Alvinczihez köthető írásokban szerepel viszonylag többször a barát szó nem szerzetes és nem a valakinek a barátja értelemben. Talán ez sem véletlen. Pázmány műveiben önmagáról nem sokat árul el, személyesen senkit sem nevez meg, hogy barátja volna, az egyetlen ember, akivel kapcsolatban ezt a kifejezést használja,

Rövid felelet, PPÖM (1900e: 251–302): 22 alkalommal, ebből 10 esetben szerzetes, 4 alkalommal felebarát, 8 esetben a jóakaró barát barátságáért, vagyis valakinek a kedvéért értelemben szerepel.

Bizonyos okok, PPÖM (1900f: 303–342): 12 alkalommal, ebből 8 esetben szerzetes, 4 esetben felebarát értelemben szerepel.

A Sz. Irásról és az Anyaszentegyházról, PPÖM (1900g: 343–469): 8 alkalommal, ebből 5 esetben szerzetes, 1 esetben felebarát, 2 esetben jóakaró barát (pl. barátságáért vkinek) értelemben szerepel.

A' setét hajnalcsillag, PPÖM (1900h: 471–823). 29 alkalommal, ebből 24 esetben a szerzetes, 2 esetben felebarát, 3 esetben jóakaró barát értelemben (pl. Isten barátja Ábrahám) szerepel.

Kempis-fordítás, PPÖM (1894: 201–370). 48 alkalommal, ebből 1 esetben szerzetes értelemben. Ezúttal talán még az *Imádságos könyv* jelentésárnyalatainál is nehezebb határt húzni a felebarát és a jóakaró barát értelem között.

Kalauz, PPÖM (1879), PPÖM (1898). Összesen: 157 alkalommal, ebből 82 esetben szerepel a barát kifejezés szerzetes értelemben.

Prédikációk, PPÖM (1903), PPÖM (1906). Ebben olyan sok alkalommal fordul elő, hogy a számszerűsítésnek nincs többletértéke.

¹⁴ Vö. Szenci Molnár Albert szótára a magyar-latin részben a *barát* megfelelőjeként a *Monachus* kifejezést hozza, külön szerepel a *barátom*, latinul *amicus*, illetve a *barátság*, amelynek esetében két megfelelőt is találunk, *amicitia*, *familiaritas*. A latin-magyar szótárban az *amicus*, *a, um* megfelelője *jó barátom*, *familiaritas* esetében a *barátság*, a *proximus* esetében pedig a *legközelebb való, rokonságom, felebarátom* jelentéseket találjuk.

Alvinczi Péter. Ugyanakkor esetében sem egy aktuális baráti viszony hangsúlyozását látjuk, épp ellenkezőleg, Alvinczi az ő *nem* barátja. A kritikai kiadás tanulmánya szerint a *Megrostálás* „rábeszélő, ironikusan meggyőzni akaró igyekezete utalhat kettejük korábbi személyes kapcsolatára, ezt azonban nem tudjuk közvetlenül dokumentálni.”¹⁵ Dokumentálni, bizonyítani ezúttal sem lehet, de minimum elgondolkodtató az a tény, hogy Pázmány csak az ő neve mellé illeszti a „barátom” kifejezést több művében is, ő az, aki ellen talán legtöbbször és igen hevesen ír. Lehetséges, hogy a személyes meggyőzés szándéka nem csupán egy karakteres protestánsnak, de az egykori (jó) ismerősnek is szólhat, és e viszonyulás megváltozása nem múlt el nyom nélkül, ezért is hangsúlyos a *nem* barátom kifejezés? *Barátságos intésem Alvinczihez* címmel ír neki „nyílt levelet”, amelynek a végén egy mondat erejéig mintha az irónia helyét átvenné a felebaráti, (netán a jóakaró baráti?) intés: „Nem mondom mind ki, ami eszemben jut, mert magamat megböcsülöm, nem az te gázságodat nézem, hanem barátságosan intlek, ne kövesd elmédet, mely csak az szitokra és ész nélkül való fecsegésre hajlott; hanem írj emberül: szólj az dologhoz, ne tétovázz, mint az róka, és meglátod, hogy válaszod léssen. Ha intésemnek nem engedsz, meglátod mit nyersz véle. Adjon Isten észet és emberséget fejedben.”¹⁶

A hitvitázó művekben a további nem szerzetes értelmű említések tehát jellemzően nem a barátság mibenlétéről szólnak, inkább utalás személyekre, pl. Luther baráti, illetve gyakran előfordul a valakinek kedvéért értelmű barátságáért kifejezés is. Elvértve azonban találunk olyan mellékes megjegyzéseket, amelyek relevánsak szempontunkból, ezeket később mutatom be.

Pázmány a jóakaró barátról, a hozzá való viszonyulásról elsősorban áhítati műveiben írt, az *Imádságos könyvben* a Kempis-fordításban, illetve a prédikációkban. Ez utóbbit áthatja a felebarátaink iránt való viszonyulás, valamennyi beszédét lehetne értelmezni ebből a szempontból, de leginkább a *Felebarátunk szeretéséről* című beszédét. Ebben a prédikációban, miután magyarázatot kapunk a felebarát mibenlétéről, a hangsúly kifejezetten a szeretet szükségességén van, amely minden mást megelőz és magában foglal, hiszen „Jó Recipe és egészséges orvosság, hogy, ne ölj, ne

¹⁵ PÁZMÁNY (1606/2017: 92)

¹⁶ Az igazságnak győzedelme, PPÖM (1900: 92).

lopj, hamissan ne esküdjél; de egy oly orvosság vagy az Isten patikájában, mely mindezek hasznát és erejét magában foglalja, és valamit azok az Isten rendelésinek különböző parancsolati végbevihetnek, azt egyedül az atyafi-szeretet megszerzi.”¹⁷ Ehhez képest más prédikációkban részletes, konkrét, meghatározott élethelyzetekben alkalmazható direkt útmutatásokat is találunk, sok esetben inverz módon, így a *Feslett társok és hízelkedők barátsága veszedelmes* című beszéd kifejezetten alkalmas arra, hogy megtudjuk, kinek a barátságát kell keresnünk és kiét kerülnünk. Először is az ember társas lény, Senecát és Arisztotelészt hivatkozva mondja el Pázmány az ő álláspontját. „*Homo est animal sociale*, természet szerént társalkodók az emberek, örömet egymással nyájaskodnak, és vagy lehetetlen, vagy igen nehéz egyebek társasága nélkül élni. Mert, Nullius boni, sine socio, jucunda possessio, akinek barátja nincsen, kivel együtt jó állapotjában vígadjon, kitűl szükséges igyében tanáccsal és értékkel segítessék, bódog állapotban nem lehet.”¹⁸ Az igaz jóakaró barát igen nagy kincs, „mert bár mindennel bévelkedjék ember: ha nincsenek, kikkel kedvesen beszélgessen, kikre gondjait és gondolkodásit bízassa, egész élete megvont, szomorú, mord és kedvetlen.”¹⁹ Itt már jól kitapintható a különbség a felebaráti és a közelvaló baráti szeretet között. Míg az előbbinél tulajdonképpen egyoldalú elfogadásról, szeretésről van szó, ami független a másik reakciójától, ez utóbbinak azonban feltétele a kölcsönösség, a beszélgetés, a nehézségek, problémák, eszmefuttatások, tervek, örömök etc., megvitatása, ami meghallgatást és választ, tanácsot, buzdítást, támogatást, szükség esetén figyelmeztetést vált ki. Leginkább azért fontos, hogy ki lesz a barátunk, mert akivel osztozunk, ahhoz hasonlóvá válhatunk, ezért kerülnünk kell a nem megfelelő társaságot. Ugyanez a gondolamenet már a Kempis-fordítás első könyvében is megtalálható, amelynek pár sora mintha esszenciája volna e prédikációnak, ami ebben egy gondolat, az a beszédben, más aspektusból ugyan és bőven kifejtve, ugyancsak megtalálható. *A felettébb való barátságának eltávoztatásáról* című részben a következő szerepel: „Meg ne jelentsed minden embernek szüved titkait, hanem bölcs és Istenfélő emberrel közöljed dolgaidat. Ifjakkal és külső emberekkel ritkán nyájaskodjál. Gazdagoknak ne hízelkedjél, és ne forogj

¹⁷ *Prédikációk*, PPÖM (1906: 358).

¹⁸ *Prédikációk*, PPÖM (1906: 401).

¹⁹ *Prédikációk*, PPÖM (1906: 401).

örömet nagy urak körül. Az alázatosokkal és együgyűkkel, az ájtatosokkal és igyenes erkölcsűkkel társolkodjál, és oly dolgokról traktálj, melyekből éppület származhassék [...].”²⁰ A prédikáció ehhez hasonlóan nagy hangsúlyt fektet arra, hogy az ember a megfelelő emberekkel legyen egy társaságban, hiszen „okosodik, aki bölcs emberrel jár, aki bolondokkal barátkozik, bolonddá leszén,” s ne csodálkozzék senki, hogy „borszerető légyen, aki részegessel lakik.” Felsorolja a nem megfelelő társaság típusait, illetve a nem kívánatos beszélgetéseket, amelyeknek következménye a nem megfelelő barátok kiválasztása, ami a tévutakhoz vezet, ezért erkölcsi kötelességünk a megfelelő barátok kiválasztása, akikkel a bizalmon alapuló kapcsolat visz előre.

Pázmány írásaiban található elszórt megjegyzések segítségével bepillantást nyerhetünk, hogy mi jellemzi a kölcsönösségen alapuló, jóakaró barátok egymás közötti viszonyát. Először is, „az igaz Barátságához, kívántatik, hogy Barátjának megjelentsé ember, ami őtet illeti”,²¹ ugyanakkor a kölcsönösség jegyében fontos, hogy „noha jól tudjuk, hogy az Isten a mi fő tanítónk, táplálónk vigasztalónk, de mindazáltal, gyakran kérjük felebarátunkat, hogy oktasson minket, és szükséginkben segítsen.”²² Ennek a törődésnek sajátja az igazmondás, ami különbözik a hízelkedők mondásaitól, mert „jobb az igazak dorgálása, hogysesem a hízelkedők csalogatása, illetve jobbak az igazmondók sebesítési, hogysesem a hamisak csokolgatási, tehát az okos ember inkább kedveli, aki igazmondással csípi, hogysesem aki mézes szókkal édesgeti.”²³ Az igaz barátságban is előfordulnak ugyanakkor összezörrenések, ahogy „az emberek között is niha történnek aprólék vétkek, melyekért fel nem bomlik az barátság és szeretet”,²⁴ túlzásba azonban nem szabad esni, mert „ugyanis ha az Angyal még az Ördögöt sem méré szidalmazni, sokkal inkább nem kellene felebarátunkat szidnunk, tudván, hogy aki bolondnak híja az Ő atyjafiát, méltó kárhozatra.”²⁵ Ennek végletes formája a második parancs elleni véték, miszerint „Esküttél-e azon, hogy valami bűnt és gonoszt cselekeszel:

²⁰ *Kempis-fordítás*, PPÖM (1894: 218).

²¹ *Kalauz*, PPÖM (1898: 581).

²² *Keresztyéni felelet*, PÁZMÁNY (1607/2016: 103).

²³ *Prédikációk*, PPÖM (1906: 409).

²⁴ *Felelet*, PÁZMÁNY (1603/2000: 180).

²⁵ *Tíz bizonyosság*, PÁZMÁNY (1605/2001: 239).

ügymint, hogy ártatlan felebarátodat megvered?”²⁶ Persze ez valójában nem fordulhat elő, „mert ugyanis, az emberi tudománynak oly rövid határa vagy, hogy aki sokat tud is, ezered részét ha tudja annak, amit nem tud. Ezen az igazságon fondáltatik a tudós emberek alázatossága, mely a felfuvalkodást és felebarátjának utálását teljességgel kirekeszti.”²⁷ Ráadásul az igaz barát „nem szemünkben, hanem hátunk megett, nem barátink, hanem ellenségink előtt, nem költött, hanem valóságos jókkal dicsér.”²⁸ A bizalom pedig az egyik legfontosabb aspektusa a baráti kapcsolatoknak: „Mert miképpen a drágagyöngyök tenger fenekén teremnek; az aranyat és ezüstöt, nem a föld színén, hanem a földnek mély gyomrában szedik; mi is házunknak drága kincsét, nem függesztjük szem eleibe, hanem erős bóltokban tartjuk; titkos tanácsinkat sem közöljük mindenkivel, hanem leghívebb, és meghitt belső barátinkkal.”²⁹ A bizalmasan közölteket és a megbeszélt egyezségeket meg kell tartani, „azonképpen mikor az ember felebarátjával kötést és végezést térszen valami dologról, azt is tartozik az Istennek parancsolatja szerint megállani.”³⁰ Nyilván a titkok kifecsegése nem helyes, a hetedik parancs ellen vét, aki ilyet tesz. „Kentéle búzt valakire? Vagy titkos bűnét valakinek kihirdetted-e? Felebarátodnak reád bízott titkát kicsácsogtad-e? Levelét szakasztottad-e fel?”³¹ Természetesen az igazán jóakaró barát egészen más gondolatokat forgat a fejében: „adjad, hogy felebarátomat szeressem, képmutatás nélkül: megdorgáljam vétkeiről bosszúállás nélkül: építsem őtet mind szómban s mind cselekedetemben kevélység nélkül.”³²

Szokásos formula ilyen helyzetben, hogy hosszan lehetne folytatni a sort, de ezúttal nem lenne maradéktalanul érvényes ez a megállapítás, ugyanis a nem áhítati művekben³³ számottevően nem találunk több olyan, akár mellékesen is odavetett gondolatot, amely kifejezetten a köl-

²⁶ *Imádságos könyv*, PÁZMÁNY (1631/2001: 223). (Felmerül a kérdés, a nem ártatlan felebarát esetében mi a teendő.)

²⁷ *Kalauz*, PPÖM (1879: 67).

²⁸ *Prédikációk*, PPÖM (1906: 415).

²⁹ *Kalauz*, PPÖM (1898: 98).

³⁰ *Megrostálás*, PÁZMÁNY (1606/2017: 65–66).

³¹ *Imádságos könyv*, PÁZMÁNY (1631/2001: 229).

³² *Imádságos könyv*, PÁZMÁNY (1631/2001: 85).

³³ Tehát az *Imádságos könyv*, a Kempis-fordítás, illetve a prédikációk kivételével valamennyi magyar nyelvű, nyomtatásban megjelent írására értendő.

csönösségen alapuló barátságról szól, a barát kifejezés, ha ebben az értelemben is fordul elő, nem a kapcsolat minőségére, hanem a személyek azonosítására szolgál.³⁴

Ugyanakkor az áhítati művekből valóban lehetne a sort folytatni, a tematikát bővíteni, a Pázmány által idézett gondolatokat tágabb kontextusba helyezni, akár Petrarca barátságfogalmával is párhuzamba állítani.

Végezetül álljon itt két sor *A jóra való restség ellen* című imádságból:

Adjad, hogy örömmel szolgáljak néked, böjtölésben, vigyázásban, szünetlen imádkozásban. Felebarátomat jó akarattal segítsem szükségében, tápláljam fogyatkozásiban, vigasztaljam keserűségében, oktassam tudatlanságában, örömet hordozzam az ő terhét, és mindekben szorgalmasan munkálkodjam.

Források

- PÁZMÁNY 1603/2000 PÁZMÁNY P., *Felelet Magyar István sárovári prédikátornak az ország romlása okairól írt könyvére (1603)*, Hargittay E. (kiad.), Budapest, 2000.
- PÁZMÁNY 1605/2001 PÁZMÁNY P., *Az mostan támadt új tudományok hamisságának tíz nyilvánvaló bizonyossága és rövid intés a Török Birodalomról és vallásról*, Ajkay A. – Hargittay E. (kiad.), Budapest, 2001.
- PÁZMÁNY 1631/2001 PÁZMÁNY P., *Imádságos könyv (1631)*, Sz. Bajáki R. – Hargittay E. (kiad.), Budapest, 2001.
- PÁZMÁNY 1606/2006 PÁZMÁNY P., *Rövid tanúság (1606)*, s. a. r., Bretz A. (jegyz.), Budapest, 2006.
- PÁZMÁNY 1607/2016 PÁZMÁNY P., *Keresztyéni felelet a megdűcsöült szentek tiszteletiről (1607)*, s. a. r., Ajkay A. (jegyz.), Budapest, 2016.
- PÁZMÁNY 1606/2017 PÁZMÁNY P., *Alvinci Péternek sok tétovázó kerengésekkel és cégéres gyálatokkal felhalmozott feleletinek rövid és keresztyéni szelídséggel való megrostálása (1609)*, s. a. r., Báthory O. (jegyz.), Budapest, 2017.
- PÁZMÁNY 1609, 1613/2019
PÁZMÁNY P., *Öt szép levél (1609), Öt levél (1613)*, s. a. r., Horváth Cs. P. (jegyz.), Budapest, 2019.

³⁴ A különböző művekben előforduló, összesítve többnek tűnő előfordulás lényegében a gondolatismétlésekből fakad, amelyek alapján ezúttal is megerősíthető az a tézis, mely szerint Pázmány újrírta műveit, ismételten felhasználta a már korábban leírt érveit, de nem mindig szó szerint újrhasználva azokat. HARGITTAY (2019). Ez az oka például annak is, hogy a *Kalauz*ban ilyen viszonylag magas számot lehetett elkönyvelni.

PÁZMÁNY 1610, 1636/2020

PÁZMÁNY P., *Posonban lött prédikáció (1610), Pünkösöd utáni X. vasárnapi első prédikáció (1636)*, s. a. r., Bajáki R. – M. Horváth M. (jegyz.), Budapest, 2020.

PÁZMÁNY 1609/2021 PÁZMÁNY P., *Calvinus hiszekegy Istene (1609)*, s. a. r., Ajkay A. (jegyz.), Budapest, 2021.

PPÖM 1894 PÁZMÁNY P. (ford.), *Kempis Tamásnak Christus követéséről négy könyvei*, s. a. r. Kisfaludy Á. B., Budapest, 1894, 201–370.

PPÖM 1879 PÁZMÁNY P., *Hodoegus: Igazságra vezérlő kalauz*, s. a. r. Kiss I., Budapest, 1897. [A Kalauz I–V. könyve.]

PPÖM 1898 PÁZMÁNY P., *Hodoegus: Igazságra vezérlő kalauz*, s. a. r. Kiss I., Budapest, 1898. [A Kalauz VI–XV. könyve.]

PPÖM 1900a PÁZMÁNY P., *Csepregi mesterség, az-az: Hafenreffernek magyarrá fordított könyve eleiben függesztett leveleknek czégéres czigánysági és orczaszégyenítő hazugsági*, s. a. r. Rapaics R., Budapest, 1900, 1–25.

PPÖM 1900b PÁZMÁNY P., *Az calvinista predikátorok igyenes erkölcsű tekkelléségének tüköre*, s. a. r. Rapaics R., Budapest, 1900, 27–45.

PPÖM 1900c PÁZMÁNY P., *Az igazságnak győzedelme, melyet az Alvinczi Péter tükörében megmutatott Pázmány Péter*, s. a. r. Rapaics R., Budapest, 1900, 47–114.

PPÖM 1900d PÁZMÁNY P., *Csepregi szégyenvallás, azaz rövid felelet, melyben az csepregi hívságoknak kőszegi tóldalékit verőfényre hozza Pázmány Péter*, s. a. r. Rapaics R., Budapest, 1900, 115–249.

PPÖM 1900e PÁZMÁNY P., *Rövid felelet két calvinista könyvecskére, mellyeknek egyike okát adgya, miért nem felelnek az calvinista predikátorok az Kalauzra, másika Itinerarium catholicumnak neveztetik*, s. a. r. Székely I., Bp., 1900, 251–302.

PPÖM 1900f PÁZMÁNY P., *Bizonyos okok, mellyek erejétül viseltetvén sok fő ember, mind ennek előtte, mind e napokban is az új vallások töréből kifeslett és az római ecclesiának kebelébe szállott*, s. a. r. Kiss J., Budapest, 1900, 303–342.

PPÖM 1900g PÁZMÁNY P., *A Sz. Irásról és az Anyaszentegyházról két rövid könyvecskék*, s. a. r. Demkó Gy., Budapest, 1900, 343–469.

PPÖM 1900h PÁZMÁNY P., *A' setét hajnalcsillag után bujdosó luteristák vezetője, mely útban igazittya a' vittebergai academiának Fridericus Balduinus által kibocsátott feleletit a' Kalauzra*, s. a. r. Kiss J., Budapest, 1900, 471–823.

PPÖM 1903 PÁZMÁNY P., *A római anyaszentegyház szokásából, minden vasárnapokra és egy-nehány innepekre rendelt evangeliomokról predikációk, mellyeket élő nyelvének tanítása után írásban foglalt Cardinal Pázmány Péter*, s. a. r. Kanyurszky Gy., Budapest, 1903.

PPÖM 1906 PÁZMÁNY P., *A római anyaszentegyház szokásából, minden vasárnapokra és egy-nehány innepekre rendelt evangeliomokról predikációk, mellyeket élő nyelvének tanítása után írásban foglalt Cardinal Pázmány Péter*, s. a. r. Kanyurszky Gy., Budapest, 1906.

Felhasznált irodalom

- LÁZÁR 2014 LÁZÁR I. D., *Petrarca és a barátság*, in: Tóth Orsolya (szerk.), *Hereditas litteraria totius Graeco-Latinitatis II*, AGATHA 28, Debrecen, 2014, 124–132.
- HARGITTAY 2019 HARGITTAY E., *Pázmány Péter írói módszere: a Kalauz és a vitairatok újraírása*, Budapest, 2019.

Pázmány and friendship

This essay examines the nuances of the meaning of the word neighbour/friend/friendship in Pázmány's oeuvre, the circumstances of its occurrence, and the use of the term. On this basis, a neighbour may be an amicus et proximus or proximus nocens, towards whom neighbourly love binds us all regardless of the other's intentions or actions, because neighbourly love is always directed towards the person and not towards his or her actions. At the same time, there are friendships based on reciprocity and goodwill, in which actions also have a meaning, when the parties are responsible to each other. Pázmány's reflections on this benevolent friendship are collected in this essay on the basis of a review of the texts on the subject in Pázmány's works, these occur mainly in his devotional works, hardly at all in the treatises, where they occur only occasionally.

Keywords: Pázmány Péter, neighbourly love, friend(ship), 60 years, gift